

MARTIN DA CANAL, *Les Estoires de Venise*, αγγλική μετάφραση, εισαγωγή και σχόλια LAURA K. MORREALE [Archivio del Litorale Adriatico XII], Padova 2009, σσ. xxii + 175 [ISBN 978-88-8098-267-8]

Η παρούσα έκδοση αποτελεί μετάφραση στα Αγγλικά του έργου *Les Estoires de Venise* που συνέταξε ο Martin da Canal στα Γαλλικά και για την ακρίβεια στο γαλλο-βενετικό γλωσσικό ιδίωμα, μεταξύ των ετών 1267 και 1275. Παρότι το έργο γνώρισε περιορισμένη κυκλοφορία στην εποχή του, θεωρείται ως ένα από τα σημαντικότερα της βενετικής ιστοριογραφίας του 13ου αιώνα, και ιδιαίτερα πολύτιμο όχι μόνον για την μελέτη της ιστορίας της ιταλικής ναυτικής πόλης αλλά και της εξάπλωσης των Δυτικών στην ανατολική Μεσόγειο.

Το κείμενο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1854 από τον F. L. Polidori¹ στο *Archivio Storico Italiano*, με αρχαίζουσα ιταλική μετάφραση του κόμη G. Galvani και σχόλια των E. Cicogna, A. Zon και T. Gar, ως *Cronique des Veniciens*, ελλείπει τίτλου στο πρωτότυπο. Ωστόσο, ο πλασματικός τίτλος που επέλεξε ο εκδότης απορρίφθηκε από τους μεταγενέστερους μελετητές, για να επικρατήσει τελικά ο πιο δόκιμος, με βάση εσωτερικά στοιχεία του κειμένου, *Les Estoires de Venise*. Ακολούθησαν δύο τμηματικές δημοσιεύσεις του έργου στη δεκαετία του 1950, από τους P. Skok² και G. Vidossi³, και το 1972 εμφανίστηκε η εξαιρετικά επιμελημένη έκδοση

1. La *Cronique des Veniciens* de Maistre Martin da Canal, εκδ. F. L. POLIDORI και μετάφραση στα Ιταλικά G. GALVANI, *Archivio Storico Italiano* 8 (1845), 229-766, και όχι έκδοση G. Galvani, όπως εκ παραδρομής αναφέρεται στην εισαγωγή της αγγλικής μετάφρασης, σ. xxii, υποσημ. 47.

2. P. SKOK, *Tri starofrancusk Hronike o Zadru u Godini 1202*, Zagreb 1951.

3. G. VIDOSI, *L'Italia dialettale fino a Dante*, στο A. VISCARDI - B. NARDI - TILDE NARDI - G. VIDOSI - F. ARESE, *Le origini. Testi latini, italiani, provenziali e franco-italiani*, τ. 1 Milano-Napoli 1956, σσ. 1058-1083.

του A. Limentani⁴, που περιλαμβάνει εκτενή σχολιασμό και ιταλική μετάφραση, η οποία αντικατέστησε την προηγούμενη. Η νεότερη αυτή έκδοση, όπως σημειώνει η Δρ. Laura Morreale, χρησίμευσε ως οδηγός για την αγγλική μετάφραση, ενώ αναφορές στο πρωτότυπο έγιναν όπου κρίθηκε αναγκαίο.

Της μετάφρασης προτάσσεται συνοπτική, αλλά περιεκτική εισαγωγή (σσ. vii-xxii), η οποία χωρίζεται σε οκτώ ενότητες. Μετά από σύντομη περιγραφή του μοναδικού χειρογράφου που περιλαμβάνει τις *Estoires* [Φλωρεντία, Biblioteca Riccardiana, χειρόγραφο αρ. 1919, 13ος αι.] και των προβλημάτων του, στην πρώτη ενότητα εξετάζεται η αξία του έργου από ιστοριογραφικής πλευράς, στο πλαίσιο της παράδοσης των χρονικών που αφορούν στην ιστορία της Βενετίας. Το μυστήριο που περιβάλλει τον Martin da Canal, καθώς τα ελάχιστα γνωστά προσωπογραφικά στοιχεία προκύπτουν εξολοκλήρου από το έργο του, έχει δώσει κατά καιρούς λαβή για τη διατύπωση ποικίλων υποθέσεων αναφορικά με την καταγωγή, την κοινωνική θέση, την επαγγελματική σταδιοδρομία και τις σχέσεις του με τα κέντρα εξουσίας τόσο στην πόλη της Βενετίας όσο και εκτός. Γεννημένος στην Chioggia, σύμφωνα με τους παλαιότερους μελετητές, Βενετός που ενδέχεται να είχε ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα μακριά από τη γενέτειρά του, στην Κύπρο, στην Άκρα ή σε άλλη γαλλόφωνη περιοχή της λατινικής Ανατολής, ακόμα και γαλλικής καταγωγής κατ' άλλους, ο Da Canal περιγράφεται άλλοτε ως κατώτερος αξιωματούχος, μέλος του αποκλεισμένου από την άσκηση της εξουσίας ανερχόμενου αστικού πληθυσμού της πόλης των τεναγών, άλλοτε ως προϊόν της αναδυόμενης μη ευγενούς βενετικής γραφειοκρατίας που ήταν αφοσιωμένη στη λατρεία του κράτους, άλλοτε πάλι ως άτομο του στενού περιβάλλοντος του δόγη Ranieri Zeno. Σε κάθε περίπτωση, το βαπτιστικό του όνομα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι προσδιορίζεται ως *maistre* και ότι πιθανόν υπηρέτησε ως γραφέας στην Tavola da Mar, μια τελωνειακή υπηρεσία για τη δασμολόγηση των εισαγωγών, υποδεικνύουν ότι δεν ανήκε στην ηγεμονική ομάδα των βενετών πατρικίων, την οποία εξυμνεί⁵.

4. Martino Da Canal, *Les estoires de Venise. Cronaca veneziana in lingua francese dalle origini al 1275*, εκδ. A. LIMENTANI, Firenze 1972.

5. Για μια συνθετική παρουσίαση των απόψεων που έχουν διατυπωθεί από τον 19ο αιώνα και εξής σχετικά με την πατρότητα των *Estoires de Venise*, την ταυτότητα του συγγραφέα, την επιλογή της γλώσσας, τις πηγές και τις επιρροές του Martin da Canal,

Αν και η Morreale δεν υπεισέρχεται στη συζήτηση περί της ταυτότητας του συγγραφέα, θεωρεί ότι κατά πάσα πιθανότητα συνέθεσε το έργο του μέσα στο δουκικό παλάτι και ότι το κράτος του παρείχε την υποστήριξη αλλά και τα μέσα για να προάγει μια διαφορετική εκδοχή της βενετικής ιστορίας, αποκαλυπτική ως προς τις προσλαμβάνουσες των Βενετών για τους ίδιους και την πόλη τους κατά τον 13ο αιώνα. Μολονότι βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε προγενέστερα βενετικά χρονικά για να κατασκευάσει το αφήγημά του, η πρωτοτυπία του Da Canal συνίσταται στον καινοφανή τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει αφενός το γνωστό ιστορικό υλικό και αφετέρου τα σύγχρονα με αυτόν γεγονότα. Στόχος του είναι να εξάρει την ομορφιά και τον πλούτο της πόλης και να εκθειάσει το μεγαλείο της βενετικής πολιτικής τάξης σε μια εποχή που η οικονομική ευημερία, η κοινωνική συνοχή και η πολιτική σταθερότητα της ναυτικής δημοκρατίας διακυβεύονταν από τις πολιτικο-στρατιωτικές εξελίξεις. Η γαλλική γλώσσα παρέχει το κατάλληλο εργαλείο για την επίτευξη του στόχου, καθώς επιτρέπει στον Da Canal να υιοθετήσει το επικό-ρομαντικό ύφος, προκειμένου να διηγηθεί με υπερβολικούς όρους τα επιτεύγματα των προγόνων και τις πράξεις των συγχρόνων του.

Στη δεύτερη ενότητα αναπτύσσονται επιγραμματικά τα σύγχρονα συμφραζόμενα του έργου, ώστε να γίνουν κατανοητές οι προθέσεις του συγγραφέα. Η αύξηση της φορολογίας λόγω των στρατιωτικών επιχειρήσεων που διεξήγαγε στην ιταλική ενδοχώρα και στην ανατολική Μεσόγειο για τη διασφάλιση των κτήσεών της, σε συνδυασμό με το πλήγμα που υπέστησαν οι εμπορικές της δραστηριότητες εξαιτίας του πρώτου βενετο-γενουατικού πολέμου καθώς και των πολιτικών ανακατατάξεων στη Δαλματία και τον ελληνικό χώρο, προκάλεσαν κοινωνική αναταραχή, η οποία εκδηλώθηκε με τη μορφή βίαιης εξέγερσης. Την ίδια εποχή, οι φατριαστικές διαμάχες μεταξύ των δύο επιφανέστερων οικογενειών, των αριστοκρατών Dandolo και των νεόπλουτων Tiepolo, εξελίχθηκαν σε ανοικτή σύγκρουση, διχάζοντας περαιτέρω τον κοινωνικό ιστό της πόλης και θέτοντας σε κίνδυνο την υπάρχουσα πολιτική τάξη. Η εξιδανίκευση της τεναγίτιδας πολιτείας αποτελεί την απάντηση του Da Canal στα προβλήματα της εποχής, προβλήματα τα οποία αποδίδει στην υπαιτιότητα

βλ. S. MARIN, *A Chanson de Geste in the 13th Century Venice: The Chronicle written by Martino da Canal*, *Medieval and Early Modern Studies for Central and Eastern Europe* 2 (2010), 71-121.

εξωτερικών δυνάμεων. Αυτή η συλλογιστική διατρέχει όλο το έργο του, σε μια συστηματική προσπάθεια να αμβλύνει τις εσωτερικές αντιθέσεις, να δικαιολογήσει τις επιλογές και τις ενέργειες των Βενετών στη μακρά διάρκεια και να αποκαταστήσει εν τέλει την εικόνα τους στα μάτια των συγχρόνων.

Με άξονα τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί ο Da Canal για να στηρίξει τις θέσεις του, στην τρίτη ενότητα αναλύεται το περιεχόμενο του έργου. Οι *Estoiros de Venise* χωρίζονται σε δύο βιβλία, κάθε ένα με τον δικό του πρόλογο, και εσωτερικά σε διακριτά κεφάλαια, τα οποία στην παρούσα μετάφραση έχουν αριθμηθεί για τη διευκόλυνση του αναγνώστη. Η παρουσίαση του υλικού είναι χρονολογικά ασύμμετρη, με έμφαση στα γεγονότα του άμεσου παρελθόντος και του παρόντος. Το πρώτο βιβλίο αρχίζει με την εξιστόρηση των μυθικών απαρχών της πόλης, διέρχεται με γρήγορους ρυθμούς τους επόμενους επτά αιώνες της βενετικής ιστορίας, για να επικεντρωθεί στην Τέταρτη Σταυροφορία και ιδίως στο ρόλο της Βενετίας στην εκτροπή της σταυροφορικής επιχείρησης, που της χάρισε την οικονομική ηγεμονία στον άλλοτε βυζαντινό γεωγραφικό χώρο και σε μεγάλο μέρος της ανατολικής Μεσογείου. Στη συνέχεια στρέφεται στον ιταλικό βορρά, όπου παρακολουθεί τη σύμπραξη της Βενετίας με τον πάπα στη σύγκρουση του με τον αυτοκράτορα Φρειδερίκο Β', ακολουθεί η περιγραφή της καταστολής της εξέγερσης στη Ζάρα το 1242-1243, και κλείνει με τη συναρπαστική διήγηση του θανάτου του, γνωστού για τη σκληρότητά του δυνάστη και ηγέτη των Γιβελίνων, Ezzelino da Romano και του αδελφού του Alberico, το 1259, και όχι το 1236, όπως εκ παραδρομής αναφέρει η μεταφράστρια. Το δεύτερο βιβλίο εκτείνεται από το 1257 έως το 1271, οπότε η αφήγηση διακόπτεται απότομα πιθανότατα λόγω θανάτου του Martin da Canal. Ο πρώτος βενετο-γενουατικός πόλεμος, το κεντρικό στρατιωτικό γεγονός της περιόδου, καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου. Κατά διαστήματα παρεμβάλλονται εκτενείς, λεπτομερείς περιγραφές των τελετών που λάμβαναν χώρα στη Βενετία κάθε χρόνο, της διαδικασίας για την εκλογή δόγη και των εορτασμών με την ευκαιρία της ανάδειξής του στο ανώτατο αξίωμα, που έχουν ως στόχο να παρουσιάσουν τη μεγαλοπρέπεια και τη λαμπρότητα των μακραίωνων παραδόσεων της πόλης και να προβάλουν την αποτελεσματικότητα των θεσμών, υπογραμμίζοντας την καλή λειτουργία του πολιτειακού συστήματος.

Οι *Estoires de Venise* παρουσιάζουν ενδιαφέρον τόσο από ιστοριογραφικής πλευράς όσο και για τον πλούτο των παρεχόμενων ιστορικών πληροφοριών και πραγματολογικών στοιχείων. Ωστόσο προσφέρουν μια μεροληπτική εκδοχή της βενετικής ιστορίας, διαμεσολαβημένη μέσα από τη χρήση τεχνικών της προφορικής παρουσίασης και την ανορθόδοξη, αλλά συνειδητή, επιλογή του γαλλο-βενετικού γλωσσικού ιδιώματος, η οποία απέχει πολύ από την πραγματικότητα της εποχής. Επιζητώντας να διευκρινίσει περαιτέρω τα κίνητρα του Da Canal για τη συγγραφή ενός τόσο ανοικτά προπαγανδιστικού έργου, η Morreale στις επόμενες τέσσερις ενότητες αποπειράται να δώσει απάντηση στο εύλογο, αλλά ρητορικό στην ουσία του ερώτημα σχετικά με το ποιο ήταν το αναγνωστικό κοινό ή το ακροατήριο στο οποίο απευθύνονταν οι *Estoires*, αφού το χρονικό «μπήκε στο αρχείο» σχεδόν αμέσως μετά τον θάνατο του συγγραφέα⁶. Τους δυνητικούς αναγνώστες και ακροατές του έργου τους κατατάσσει σε τρεις διαφορετικές, αλλά επικαλυπτόμενες, γλωσσικές ομάδες, που όλες με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο μπορούσαν να επηρεάσουν την πολιτική ευημερία της ναυτικής πόλης των τεναγών:

α. Στα μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών της Βενετίας και άλλων πόλεων του ιταλικού βορρά, που ανήκαν στη γαλλο-βενετική λογοτεχνική κοινότητα. Οι οικογένειες αυτές, ευρισκόμενες στο επίκεντρο των εδαφικών διεκδικήσεων μεταξύ του πάπα με τον γερμανού αυτοκράτορα, διέθεταν τον πλούτο και τις διασυνδέσεις για να υποστηρίξουν τις βενετικές επιδιώξεις στην Ενδοχώρα.

β. Σε κατόχους θέσεων εξουσίας στη Δύση, που η γαλλική αποτελούσε τη μητρική τους γλώσσα και ήταν εξοικειωμένοι με το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος. Αυτή η ομάδα στόχευσης ήταν η μεγαλύτερη αριθμητικά και περιλάμβανε ορισμένους από τους ισχυρότερους πολιτικούς και

6. Η περιορισμένη κυκλοφορία του έργου αποδίδεται από ορισμένους μελετητές στην εμφάνιση του συνθετικού χρονικού του δόγη Andrea Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, εκδ. E. PASTORELLO, *Rerum italicarum scriptores*, nuova edizione, 12/1, Bologna 1938-1958, μισόν αιώνα αργότερα, η οποία είχε ως συνέπεια την περιθωριοποίηση των προγενέστερων χρονικών. Ο A. Limentani ωστόσο θεωρεί ότι η αιτία ίσως θα πρέπει να αναζητηθεί είτε στην αλλαγή πολιτικών κατευθύνσεων των διαδόχων του δόγη Ranieri Zeno είτε στην πολιτική ευφυΐα του ίδιου του Martin da Canal, βλ. A. LIMENTANI, λήμμα Canal, Martino, στο *Dizionario Biografico degli Italiani*, τ. 17, Ρώμη 1974, σσ. 659-662, και ειδικά σ. 662.

θηρσκευτικούς ηγέτες της εποχής, με ενεργό συμμετοχή στα τεκταινόμενα στον ιταλικό βορρά και την ανατολική Μεσόγειο.

γ. Στα γαλλόφωνα αριστοκρατικά-αυλικά περιβάλλοντα των σταυροφορικών κρατιδίων της λατινικής Ανατολής, με τα οποία τα μέλη της βενετικής εμπορικής κοινότητας είχαν αναπτύξει πολυεπίπεδες, διαδραστικές σχέσεις στη διάρκεια του 13ου αιώνα.

Η τελευταία ενότητα της εισαγωγής ασχολείται με μεταφραστικά ζητήματα. Η επιστημονική ενασχόληση της Laura Morreale με τις δημόσιες γλώσσες κατά τον Μεσαίωνα και ειδικότερα με την εισαγωγή της ιταλικής στην τοπική ιστοριογραφία, θεωρητικά την καθιστά ως την πλέον κατάλληλη για να φέρει σε πέρας το δύσκολο έργο της μεταφοράς του, επιδεικτικού και με στοιχεία προφορικού λόγου, συγγραφικού ύφους του Da Canal στην αγγλική γλώσσα. Όπως η ίδια επισημαίνει, προσπάθησε να αποδώσει όσο το δυνατόν πιο πιστά το αρχικό ύφος του έργου, στο βαθμό που αυτό δεν αποβαίνει εις βάρος της κατανόησης του κειμένου, παρέχοντας επεξηγηματικές σημειώσεις για τυχόν ασάφειες που πηγάζουν από ζητήματα ορολογίας. Επιπλέον, για την περαιτέρω διευκόλυνση των μη εξοικειωμένων αναγνωστών έπεται της μετάφρασης σύντομο γλωσσάρι ονομάτων και όρων. Άλλωστε η παρούσα έκδοση εντάσσεται στη σειρά *Archivio del Litorale Adriatico*, η οποία έχει ως στόχο να καταστήσει προσβάσιμες σε ένα ευρύτερο κοινό ιστορικές πηγές, σχετικές με την ιστορία του γεωγραφικού χώρου που καταλαμβάνει τις δύο πλευρές της Αδριατικής.

Η απόδοση των *Estoires de Venise* του Martin da Canal στην αγγλική γλώσσα προσφέρει σε μη ειδικούς τη δυνατότητα να απολαύσουν ένα γοητευτικό, διαφωτιστικό και ενίοτε διασκεδαστικό αφήγημα για την πόλη των τεναγών και σε εξειδικευμένους μελετητές και φοιτητές, που ασχολούνται με την ιστορία της Βενετίας και τις διάφορες εκφάνσεις του δυτικού επεκτατισμού στην ανατολική Μεσόγειο κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ένα εύχρηστο ερευνητικό εργαλείο.

ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ

Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών/ΕΙΕ